

PRESEK

List za mlade matematike, fizike, astronome in računalnikarje

ISSN 0351-6652

Letnik 33 (2005/2006)

Številka 3

Stran 29

Marijan Prosen:

PISEC PRVEGA SLOVENSKEGA UČBENIKA ASTRONOMIJE

Ključne besede: astronomija, Lavo Čermelj, učbeniki astronomije, Kozmografija.

Elektronska verzija: <http://www.presek.si/33/1625-Prosen.pdf>

© 2005 Društvo matematikov, fizikov in astronomov Slovenije

© 2010 DMFA - založništvo

Vse pravice pridržane. Razmnoževanje ali reproduciranje celote ali posameznih delov brez poprejšnjega dovoljenja založnika ni dovoljeno.

Pisec prvega slovenskega učbenika astronomije

Marijan Prosen

Letos mineva 25 let od smrti našega pomembnega matematika, fizika in publicista, profesorja dr. Lavo Čermelja, ki je veliko naredil tudi za slovensko astronomijo.

Prve, v slovenskem jeziku poljudno napisane spise iz astronomije zasledimo z narodnim preporodom po letu 1848, in sicer v časopisu Kmetijske in rokodelske novice, ki jih je urejal dr. Janez Bleiweis. Takrat so začeli tudi oblikovati slovensko astronomsko izrazoslovje. Kar do leta 1934 pa smo morali Slovenci čakati, da smo dobili prvi uradni in po sprejetem učnem načrtu napisan srednješolski slovenski učbenik astronomije. Njegov naslov je bil *Kozmografija za višje razrede srednjih šol*, spisal pa ga je profesor L. Čermelj.

Profesor Čermelj je bil rojen leta 1889 v Trstu. Na dunajski univerzi je doktoriral iz fizike in matematike. Ta dva predmeta je nato poučeval v srednjih šolah v Trstu. Kot zavednega Slovenca ga je italijanska oblast zelo preganjala. Zato je leta 1929 prebегnil v Jugoslavijo, v Ljubljano. Tu je sprva nadaljeval svojo učiteljsko pot kot profesor na srednjih šolah (1930–1937), pozneje pa je bil tudi v drugih službah, predvsem v tistih, povezanih z manjšinskimi vprašanji, saj je bil znan družbeni delavec, velik borec za pravice slovenske in hrvaške manjšine v Italiji. Bil pa je tudi slovenski partizan in diplomat, ki je kot izvedenec za manjšinska

vprašanja sodeloval na mirovnih konferencah v Londonu (1945) in Parizu (1946). Umril je leta 1980 v Ljubljani.

Profesor Čermelj je poleg astronomskega napisal tudi vrsto geometrijskih učbenikov za srednje šole (v soavtorstvu z Vladimirjem Lapajnetom). Vsi ti so lahko še danes zgled, kako naj bi bili učbeniki oblikovani glede metodičnega, sistematičnega pa tudi likovnega posredovanja učne snovi.

Toda ustavimo se za hipec le pri astronomskem učbeniku. Ta je obravnaval vse bistvene poteze klasične astronomije: zvezdno nebo (orientacija in koordinatni sistemi), navidezno in pravo gibanje nebesnih teles, metode za proučevanje nebesnih teles, Osončje, zvezde in galaksije ter nekaj malega kozmogonije (Kantova, Laplaceova in Jeansova hipoteza). Učbeniku je bila priložena še vrtljiva zvezdna karta.

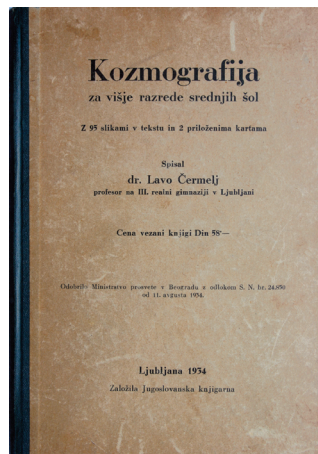
Čermeljeva *Kozmografija* je bil edini učbenik, na katerega smo se v Sloveniji do leta 1970 lahko zanesli pri pouku astronomije. Še danes ga z veseljem vzamemo v roke, ga prelistavamo, občudujemo in ugotavljamo, kako bogato vsebino je prinesel, kako spretno je bil napisan in kako dobro oz. elegantno je bil oblikovan.

Profesor Čermelj je napisal kar 80 knjig različnih vsebin, od tega okoli 60 lastnih, ostalo pa so prevodi oz. priredbe v glavnem naravoslovnih vsebin drugih avtorjev. Napisal je več knjig o življenju in delu znamenitih fizikov, matematikov in naravoslovcev, med njimi Ruđerja Boškoviča, Jožefa Stefana, Jurija Vege, Ignaca Klemenčiča, Mihajla Pupina, Nikole Tesle, Josipa Resslera. Svoj čas smo posebno radi brali Čermeljevi izvorni knjigi *Z raketo v vesolje* (MK, Ljubljana 1959) in *Človek v vesolju* (MK, Ljubljana 1961), med prevodi oz. priredbami pa je še danes nepozabna knjiga *Astronomija* Freda Hoyla.

Profesor Lavo Čermelj je bil dolgoletni urednik revije Proteus. Uredil je kar 23 letnikov in vanj napisal okoli 200 prispevkov samo o astronomiji in astronautiki, o drugih vejah naravoslovja in tehniki pa še dosti več. Za svoje delo je prejel več odlikovanj in priznanj, med drugimi dvakrat Levstikovo nagrado. Postal pa je tudi častni član Prirodoslovnega društva Slovenije in Društva matematikov, fizikov in astronomov Slovenije.

Slika 1. Prof. dr. Lavo Čermelj (1889–1980)

Slika 2. Naslovnica prvega slovenskega učbenika astronomije (Ljubljana, 1934) izpod peresa profesorja Čermelja